

Helmonds

28

Kwartaalblad
Heemkunding
Helmont

lente 2015
€ 2,95

HEEM

*De Blinkert
Frans Timmermans
Wandelpark Warande
Jan van Eyk*

**Prinsenkindje, lief klein Vrindje,
Troetelkindje van heel 't land,
Welkom kleintje, Zonneschijntje,
Trots en vreugd van Nederland!
Vorstlijk Wichtje, Sterrelichtje,
Zonneschijntje van omhoog,
Neêrlands liefste Wiegekintje,
Nassau telgje, leve hoog!**

**Lorelingske, lief klein Dingke,
Waar heel Neêrland groot opgaat,
Moeders dierste, Vaders fierste,
Toekomstdroom voor Neêrlands Staat,
Koningskindje, elk bemint je,
Neêrland blijf je hou en trouw!
Slaap nu zoetjes, warm Uw voetjes
In den gloed van 't Rood-Wit-Blauw!**

**Suimer zachtjes, droom vol lachjes!
Later wacht je grootst' werk!
Groot gedogen, 't land ten zegen
En tot eer van God en kerk!
Moog 't Oranje, wiegkleed van je,
Vlekloos Statiekleed eens zijn!
Dan zijn w'allen: blij' verzallen,
Nederlanders, groot en klein!**

Willem van Vlerken

inhoud

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Agenda	5
Boekbespreking	6
Korte berichten	8
De Blinkert	10
Frans Timmermans	12
Wandelpark Warande 700 jaar oud	14
Jan van Eyk	20
Begunstigers	27

Van de redactie

Helmonds Heem schenkt speciale aandacht aan Helmondse cultuur en kunstenaars die nauw met de stad verbonden zijn, of zijn geweest. In dit kader presenteren wij deze keer een biografie over de graficus, schilder en beeldhouwer Jan van Eyk, die in 1927 in Helmond werd geboren. Van Eyk was oorspronkelijk huisschilder, maar volgde tekenonderwijs aan de School voor Kunst, Techniek en Ambacht in 's-Hertogenbosch. Hij richtte zich op een verregaande abstractie van zijn onderwerpen, maar liet die later los en keerde zich naar een meer figuratieve uitwerking. In zijn uitgebreide oeuvre komen veel religieuze thema's voor. Na 1960 richtte hij zich op onderwerpen zoals het gezin en moeder en kind.

Het wandelpark Warande is in figuurlijke zin schilderachtig. Over het bos, dat 700 jaar bestaat, wordt voor het eerst gesproken in een akte van 5 juli 1314 waarin het wordt genoemd als een jachtterrein. De huidige Warande, waarvan de vorm en inrichting in de achttiende eeuw zijn ontstaan, is hiervan een overblijfsel. Er was toen sprake van een 'Schoon park met wallen en grachten circa 500 lopensen groot'. Opmerkelijk is een cirkelvormige inzinking met parallelle dammen in het zuidelijke deel. Op een met sierheesters beplant eilandje bevinden zich enige graven en een crypte van de Helmondse familie Wesselman. Kruinen van bomen weerspiegelen in het omringende water.

Minder romantisch is het feit dat Helmond burgemeesters heeft gehad, die tijdens hun ambtsperiode tevens bierbrouwer waren. Door hun zakelijke belangen kwamen ze in de problemen. Een van hen was de uit Asten afkomstige Frans Timmermans. Hij exploiteerde aan de Smalle Haven een brouwerij, maar was gelijktijdig belast met de handhaving van de openbare orde en het toezicht op cafés. Omdat hij bepaalde kasteleins die na sluitingstijd doortapten ongemoeid liet, werd een mogelijke zakenverstrengeling onderzocht.

'Den Blijnckaert in de Heyestraat', was ooit een imponerende boerderij die omstreeks 1600 werd gebouwd. Het pand stond later bekend als 'De Blinkert'. De Blinkersestraat, die zijdelings van de Heistraat ligt, ontleende er zijn naam aan. Als eerste eigenaar wordt een zekere Henri 's Heeren genoemd, vanaf 1668 behoorde het toe aan Geerloft Suyckers. Het pand heeft daarna veel eigenaren gekend. Omstreeks 1800 werd het verbouwd tot enige woningen, die in 1882 in eigendom kwamen van Peter van Wel, de vader van oud-wethouder Jos van Wel. In de twintigste eeuw stonden ze een poos leeg, na restauratie werden ze weer bewoond. Rond 1950 werd 'De Blinkert' afgebroken t.b.v. nieuwbouw.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 juli 2015. Kopij kunt u tot 1 mei inzenden aan redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van
Heemkundekring Helmont.
Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur voorzitter

C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond
T: 0492 - 537094
E: c.verhofstadt@heemkundekringhelmont.nl

secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond
T: 0492 - 534857
E: w.lieshout@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond
T: 0492 - 520945
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

G. van Liempt, van Weerden Poelmanstraat 14,
5703 CS Helmond,
T: 0492 - 554233
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Th. Van Stokkum, Paukenstraat 14, 5702 JP Helmond.
T: 0492-533944
E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Inlichtingen

algemeen:
E: info@heemkundekringhelmont.nl
Het Baken:
E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Public relations

G. van Liempt, T: 0492 - 554233
E: pr@heemkundekringhelmont.nl

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,
Marinus van den Elsen
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Drukkerij Van Stiphout

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Stedelijk Van Abbemuseum Eindhoven, Waterschap De Dommel,
Boxtel, Rijksdienst Beeldende Kunst 's-Gravenhage, Museum
Boymans-van Beuningen Rotterdam, Rijksdienst Beeldende Kunst
's-Gravenhage, Gallery Interart Heeswijk-Dinther, Martin Geerts,
Berry Wijnen, RHCE, Hans Vogels, Marinus van den Elsen

Omslag voorzijde: Laan naar het grafeiland van de familie
Wesselman (foto Marinus van den Elsen).

Omslag achterzijde: Gedicht van Willem van Vlerken en
vormgegeven door Frans Mandos. Gedrukt bij drukkerij Helmont ter
gelegenheid van de geboorte van Beatrix in 1938 (collectie Koninklijke
Bibliotheek Den Haag).

Van het bestuur

De nieuwe heemkamer is voor onze leden een tweede thuis geworden. Ook de bezoekers zijn vol lof over de open, lichte en fraai ingerichte ruimte. De samenwerking met het bestuur en technici van Het Baken is perfect, nog steeds verlenen zij waar nodig hand- en spandiensten. Wij zien de komende jaren dan ook met vertrouwen tegemoet.

Al is het enthousiasme van onze werkgroepen groot, toch blijven wij uw medewerking vragen om het cultuurhistorische erfgoed te bewaken en te bewaren voor de toekomst. Het kan een mooie hobby zijn.

(foto: Berry Wijnen)

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stadshobbycentrum 'Het Baken', Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend. Hier willen wij u behulpzaam zijn bij het uitzoeken van uw stamboom. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de heemkamer toegankelijk voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

De werkgroep bibliotheek is ijverig in de weer om alles op orde te krijgen. Het volledige boeken- en tijdschriftenbestand wordt gerubriceerd en gedigitaliseerd. In de toekomst zal het bestand op onze site ingezien kunnen worden. Inmiddels zijn er ook ruim 65.000 gedachtenisprentjes digitaal verwerkt. Ze zijn voor iedereen toegankelijk op www.bidprentjesarchief.nl

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. *Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.*

AGENDA

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Donderdag 23 april

Excursie naar **Streekmuseum Land van Peel en Maas**.

Streekmuseum 't Land van Peel en Maas laat de geschiedenis van deze regio beleven in presentaties en tentoonstellingen. U kunt kennismaken met diverse thema's die u meenemen op een historische ontdekkings-tocht door de regio. Ervaar de trillingen tot in uw maag van een door de Peellandbreuk veroorzaakte aardbeving. Streekverhalen worden u verteld op de 'Zolder van Horen Zeggen' en in de 'Romeinenkamer' kunt u kennismaken met de vroegere Romeinse nederzetting 'Schrames'.

Echt stil wordt u in een kamertje dat een sinistere sfeer uitademt. Het is het 'Deportatiekamertje', een herdenkingsruimte voor de gewelddadige deportatie van 3000 mannen voor dwangarbeid in nazi Duitsland. Gelukkig kunt u zich ook ontspannen bij enkele films die een aardig beeld van de regio geven. Zo kunt u het bezoek aan het museum op een aangename manier afsluiten.

Aanvang 14:00 uur. Vertrek 13:00 uur vanaf parkeerplaats Rembrandtlaan (Con Brio) of rechtstreeks. Eigen bijdrage 3 euro p.p. Geen museumjaarkaart.

Inschrijving t/m 15 april via Gerry van Liempt: telefonisch 0492-554233 of via e-mail g.liempt@heemkundekringhelmont.nl. Het museum kunt u vinden aan: Aan de Koeberg 3, 5988 NE Helden.

Donderdag 21 mei

Excursie naar **Natuurtuin de Robbert en de Bundertjes met IVN**.

De Bundertjes is de naam van een gebied ten noorden van Helmond, dat ook wel bekend staat als 'De Wissen'. De circa 100 hectaren grote groenzone bestaat behalve weilanden ook uit moerasbos, rietvelden en beeklopen. Vroeger kenmerkte het landschap zich vooral door moerassige beemden, hiervan is een begaanbaar natuur- en wandelgebied overgebleven. In de omgeving bevindt zich een biologische tuinderij die eveneens de Bundertjes heet.

In de directe nabijheid is ook 'Natuurtuin de Robbert' te vinden, waarin tussen moerasjes, bloemrijke graslanden en open water, een wandelroute met paadjes en bruggetjes is aangelegd. Het is een natuurgebied dat door vrijwilligers van de Stichting Natuurtuin Helmond wordt onderhouden. Het beheer is gericht op het terugbrengen van verloren kleinschalige landschappen, waarbij de flora en fauna bepalend zijn voor het onderhoud.

Aanvang 14:00 uur. Vertrek 13:30 uur vanaf parkeerplaats Jan Vissermuseum, Keizerin Marialaan 5. Géén eigen bijdrage. Inschrijving t/m 13 mei via Gerry van Liempt: telefonisch 0492-554233 of via e-mail g.liempt@heemkundekringhelmont.nl. De biologische tuinderij is te vinden aan de Bosselaan 2, Natuurtuin de Robbert aan het einde van de Vinkelaan/Kemenadelaan.

Boekbespreking

Jacques Vriens:

Helmondse Herinneringen

Eigenlijk heeft u de inhoud van het boekje Helmondse Herinneringen al kunnen lezen. Niet recent, maar enige jaren geleden deelde de schrijver zijn herinneringen aan Helmond met u in de krant. Wat er nog meer in het boekje staat dan die verhalen, zijn foto's uit zijn privé-archief.

Jacques Vriens bracht zijn jeugd door in hotel St. Lambert, waarvan zijn ouders uitbater waren. Het was een bijzondere tijd waarin veel gebeurde waar hij zich als kind over verbaasde, om kon lachen of soms erg verdrietig over was. Zijn familie speelde daarbij een belangrijke rol, maar zeker ook het dagelijkse leven in het hotel, de broeders van de Canisiusschool, toneelgroep St. Genesis, de skoepies van het Kamstraatje en vooral zijn eerste liefde.

Het boekje, dat gedrukt is in een oplage van 1500 exemplaren, is verkrijgbaar bij boekhandel De Ganzenveer aan de Oude Aa. ISBN 978-90-90286-95-2, Prijs: € 9,95

Jef de Jager:

Willem Prinzen, fabrikant, politicus en filantroop

De in Helmond geboren Jef de Jager nam het initiatief om het werk van Willem Prinzen met een boek onder de aandacht te brengen. Het werd uitgegeven door Het Industrieel Atrium en mede mogelijk gemaakt door Heemkundekring Helmont.

Willem Prinzen heeft een grote invloed gehad in de Helmondse samenleving. Hij was meer dan dertig jaar lid van de gemeenteraad, had als ondernemer belangrijke buitenlandse contacten en was twee decennia lid van de Eerste Kamer. Daarnaast was hij vaak als stille kracht en financier betrokken bij katholieke instellingen. Bijna was hem de eer de eer te beurt gevallen dat er bij leven een straat naar hem was vernoemd. Hij weigerde, maar een half jaar na zijn dood kwam die straat er toch. Het was en is een blijk van waardering voor al zijn bewezen diensten.

Ondanks het ontbreken van een persoonlijk archief is Jef de Jager er in geslaagd een beeld te vormen van de man die zich ontwikkelde van fabrikant tot weldoener.

Het boek is te koop bij de Helmondse boekhandels, VVV en diverse musea. ISBN: 978-90-815182-0-8, Prijs: € 10,50.

Het historische magazine 'Het leven in Helmond' is een initiatief van uitgeverij Optima en wordt in samenwerking met Heemkundekring Helmont uitgebracht.

Van meer naar minder middenstand

Zoals de titel al suggereert is het tegenwoordig niet gemakkelijk voor een winkelier. Hoge kosten, teruglopende marges en gebrek aan klantentrouw zijn hier de oorzaak van. Dat was nog anders in 1969 toen een doorgang werd gemaakt van de Markt naar de Veestraat, waarmee de eerste fase van de Passage werd gerealiseerd. In 1988 werd die winkelgalerij uitgebreid door de ontwikkeling van 'De Elzas', een terrein aan de Watermolenwal. Hiermee was de huidige Elzas-Passage een feit.

In het magazine wordt verder teruggezien naar Maisin Petit Paris, een modezaak die gevestigd was in het historische pand op de Markt waar vroeger Café-restaurant 't Hert een functie als herberg had. Ook wordt herinnert aan de Veestraat in de jaren vijftig van de vorige eeuw, waar een winkelier, zonder inmenging van internet, nog een vaste omzet realiseerde. Door de annexatie van

1968 waren drie dorpen plots geen dorpen meer, maar stadsdelen. Hoe verging het de VêGé-supermarkt in Brouwhuis, de fietsenzaak in Mierlo-Hout en een dorpscafé in Stiphout. Lees het allemaal in de dertiende editie van *Het leven in Helmond*.

Hàl vur meen us tijgerbalsum

Zo'n anderhalve eeuw geleden leefde een meerderheid van de bevolking op een bestaansminimum. Was er werk en kon men werken, dan had een doorsnee arbeidersgezin redelijk te eten en te wonen. Maar voor gehandicapten of werklozen was het 'ermoei troef'. Soms kreeg men met wat toegestopt van kennissen en ook vanuit kerkelijke kring was er enige steun. Voor armenzorg waren in Helmond de Vincentius- en Elisabethvereniging de voornaamste hulpinstellingen.

Hoe verliep de weg van liefdadigheid naar algemene bijstand en hoe was de verzorging van zieken, zwakken en zuigelingen. Hoe was het gesteld met de zorg voor bejaarden, de concurrentie tussen apothekers, het welzijnswerk in de moderniserende fabrieksstad Helmond en hoe functioneerde de sociale dienst rond 1950. Dat de stad ontwaakte kunt u lezen in de veertiende editie van *Het leven in Helmond*. Het geeft een beeld van honderdvijftig jaar zorg en welzijnswerk

De magazines zijn voor € 4,95 per stuk verkrijgbaar bij de boekhandel en supermarkten, en voor leden van Heemkundekring Helmont tegen een gereduceerde prijs in de heemkamer.

Opendag Het Baken

Stadshobbycentrum 'Het Baken' is een stichting die deelnemers in de gelegenheid stelt hun vrije tijd zinvol in te vullen. Dat kan door het uitoefenen van een hobby, maar ook door het starten van een nieuwe activiteit. Hiervoor wordt, zonder winst oogmerk, ruimte, middelen en deskundigheid ter beschikking gesteld aan mensen die niet of niet meer aan het arbeidsproces (kunnen) deelnemen.

Ter gelegenheid van het dertigjarige bestaan wordt op zondag 17 mei een opendag gehouden. Het publiek kan dan kennismaken met een veelheid

aan activiteiten zoals: boekbinden, keramiek, tiffany, boetseren, computeren, edelsmeden, emailleren, glas in lood en nog veel meer.

Omdat *Heemkundekring Helmont* sinds oktober in het stadshobbycentrum gevestigd is, zal ook de heemkamer op die dag van 11:00 tot 17:00 uur geopend zijn. Voor belangstellenden een mooie gelegenheid om de nieuwe ruimte te komen bezichtigen. Hiermee hopen wij niet alleen de belangstelling voor het culturele erfgoed te bevorderen, maar ook het heemwerk extra onder de aandacht te brengen.

Nog efkus Jan de Belleman

In de vorige editie verhaalden wij over vishandelaar Jan Nooijen (1882-1961), alias Jan de Belleman, die in 1915 door het gemeentebestuur als stadsomroeper werd aangesteld en dat werk ruim veertig jaar met gedrevenheid heeft gedaan. Met zijn bel en damesfiets trok hij door de stad om noviteiten aan te kondigen. Als aanvulling op het verhaal nog een aardige wetenswaardigheid.

Jan had negen kindermondjes te vullen. Om extra inkomen te generen was hij tevens aanzegger. Een aanzegger stelde bij een sterfgeval de naasten van een overledene op de hoogte van de droevige gebeurtenis en nodigde hen eventueel uit voor de uitvaart. Hij deed zo nodig aangifte van overlijden,

bestelde de kist en zorgde voor geestelijke bijstand. Het was een job die kennelijk lucratief werd beloond. Misschien te lucratief? Het gebeurde dat Jan zich te vroeg tot verwanten wendde als hij wist dat een familielid in de laatste levensfase verkeerde: *'Is ut al zò wijt, kan ik um al anzegge'*. Vaak was het antwoord: *'Neie ut is nog nie zò wijt'*. Dan zat Jan voortdurend op het vinkentouw, tenslotte waren er meer kapers op de kust. Als hij het korte en bondige antwoord *'Ja ut is zò wijt'* kreeg, startte de service. Bij de begrafenis moest zijn dochter samen met een vriendinnetje steevast de *'skragen'* dragen, dat waren de houten steuntjes waarop de kist rustte.

Berry Wijnen

RECENSIE

De adel in Noord-Brabant

Bij het begrip adel wordt vaak gedacht aan termen uit de middeleeuwen. Daarover ging de lezing van 20 januari echter niet. Wel over adellijke families uit Noord-Brabant en dan met name uit onze regio. De voordracht werd verzorgd door Klaasje Douma die cultuurwetenschappen studeerde aan de Open Universiteit en die studie afsloot met de scriptie: *'De bewoners van Kasteel Heeze'*. Zij werkt als buitenpromovendus aan een promotieonderzoek naar de Brabantse adel in de negentiende- en twintigste eeuw.

Haar betoog ging in op adellijke personen in het Koninkrijk der Nederlanden. Het merendeel van hun titels, die wettelijk zijn beschermd, werden verleend door Koning Willem I. De verheffingen werden hoofdzakelijk verleend aan personen die zich buitengewoon verdienstelijk hadden gemaakt in hun werk, of aan personen met een internationale uitstraling. Tot 1939 konden lofwaardige burgers nog worden verheven, maar in 1953 besloot de overheid dat er buiten het Koninklijk Huis, geen nieuwe verheffingen meer zouden plaatsvinden. Een wet van 1994 bekrachtigde deze praktijk.

Het is opvallend dat Oost-Brabant ruim met adel is bedeeld. In Helmond zijn de adellijke familie Wesselman en de Freule van Croy het meest in het oog springend. Carel Frederik Wesselman werd bij Koninklijk Besluit van

1 mei 1841 verheven en werd zo de stamvader van dit adellijke geslacht. Hij verkreeg zijn titel, als bezitter van de Heerlijkheid Helmond, voor de verbetering van de landbouw en het opstellen van een Peelplan. Zijn zoon Carel Frederik jr. was een invloedrijke bestuurder en bevorderde de aanleg van waterwegen. Freule Constance van der Bruggen was de enige dochter van jonkheer Johan Karel, zij verbleef als laatst levende op kasteel Croy. In haar testament liet ze opnemen dat het kasteel na haar dood huisvesting zou bieden aan bejaarden. Die wens kwam in vervulling, want vanaf 1873 werd in het kasteel door de *Stichting Geloof Hoop en Liefde*, ouderenzorg verleend aan Stiphoutse en Aarle-Rixtelse ouderen.

Aan de verwachting *'noblesse oblige'* werd niet altijd voldaan. Neem jonkheer Verheyen die de gekke jonker werd genoemd en ongetrouwd samenwoonde. Hij trachtte een kasteel in middeleeuwse stijl te bouwen, maar heeft dat nooit gerealiseerd. Bonter maakte het jonkeer Huijgens. Hij raakte aan lagerwal, woonde enige tijd in Londen op een onge-meubileerde kamer en werd nadien geheel dakloos. Van hem komt de uitspraak: *'Twaalfkranten zijn even warm als één wollen deken'*.

De Blinkert

door Hans Vogels

Oudere Helmonders herinneren zich nog het opmerkelijke tot aan de rijweg staande huis vooraan in de Heistraat, dat bekend stond als *De Blinkert*. Rond 1950 werd het onbewoonbaar verklaard en daarmee waren de dagen van het bouwwerk geteld. Een voorzichtige inschatting doet vermoeden dat het pand niet met een smalle beurs werd gebouwd. De imponerende stijl van de gevel verradt dat dat begin zeventiende eeuw moet zijn geweest. Het verrees op een stuk grond dat toen waarschijnlijk 'Den Blijnckaert in de Heyestraat' werd genoemd. Helmond kent nog steeds de Blinkertsestraat die zijdelings van de Heistraat ligt. De eeuwenoude boerderij waaraan de straat haar naam ontleende, bestaat echter al lang niet meer.

Het gebied Den Blijnckaert wordt al in de zeventiende eeuw genoemd. Er was toen ook al sprake van een woonhuis De Blinkert. In het midden van de twintigste eeuw stond de stede er nog, al was die inmiddels opgedeeld in enkele woningen. Het pand stond met de voorgevel schuin op de Heistraat. In de tijd dat De Blinkert gebouwd werd, was die straat nog een zandpad en lag het pand ver daarvan. Toen de weg werd verhard en trottoirs de voetgangers van het verkeer moesten scheiden, was de gevel een sta in de weg. Op die plek was geen plaats voor een stoep.

De eerste eigenaar was een zekere Henri 's Heeren, die bij het vernieuwen van het cijnsboek in 1668 blijkt te zijn

overleden. Vanaf dat jaar staat Geerloft Suyckers, secretaris van Helmond, als eigenaar vermeld. Suyckers was zeer bemiddeld en had verscheidene panden in eigendom. Na zijn overlijden kwam De Blinkert in bezit van zijn weduwe Catharina Tempelaers, met wie hij pas was getrouwd. Zij had kinderen uit een eerder huwelijk met de vorige secretaris Mattheus Roefs. Deze werden na haar overlijden de eigenaren van het pand.

In de eerste helft van de achttiende eeuw kwam het door erfenis in eigendom van de kinderen van Catharijn Winteroy. Deze familie zou aan lagerwal zijn geraakt. Als belastingplichtigen staan dan Dirc van Lieshout en Jacob van der Velde opgetekend, die als 'verpondingen

beurders' (mogelijk wegens achterstallige belastingschulden) beslag op het goed hadden laten leggen. Kort daarop werd het pand verkocht aan Joseph van Mierlo, wiens kinderen het in 1746 verkochten aan Cornelis Jansen Schepers. Tien jaar later werd Matthijs van der Vorst eigenaar van de Blinkert, hij bewoonde het tot aan zijn overlijden.

Omstreeks 1790 werd het door de weduwe Van der Vorst verkocht en kwam het op naam van Pieter van der Lith, een gepensioneerde sous-luitenant die gehuwd was met een dochter van de Helmondse predikant Walkart. Deze officier liet het huis verbouwen tot de woningen, die vanaf 1701 werden verhuurd. Het is onzeker wie de huizen daarna

Zij- en vooraanzicht van De Blinkert tegenover de St. Gerardusschool. Rechts de toegang tot de Blinkertsestraat. De huizen waren eigendom van Jos van Wel. (Collectie RHCE)

bewoonden, maar in 1882 kwamen ze in eigendom van Peter van Wel, de vader van oud-wethouder Jos van Wel. Van de wethouder wordt beweerd dat hij in De Blinkert zou zijn geboren, maar dat werd door hem altijd tegengesproken, hoewel hij wel uit de Heistraat afkomstig was.

Sinds het overlijden van Van Wel's ouders bleef het pand in de onverdeelde boedel van de kinderen. Begin twintigste eeuw stond het jarenlang leeg, maar nadat het dak grondig was gerestaureerd werd het opnieuw bewoond. In die tijd werden bijgaande foto's gemaakt.

Burgemeester en brouwer: Frans Timmermans

door Sjaak de Waal

Helmond heeft in de negentiende en twintigste eeuw burgemeesters gehad, die tijdens hun ambtsperiode tevens bierbrouwer waren. In de huidige tijd zou zo'n combinatie niet meer mogelijk zijn, maar ook in het verleden kwamen deze burgemeesters door hun zakelijke belangen in de problemen.

Franciscus Timmermans (Asten, 1774-Helmond, 1853) was in de periode 1832-1847 burgemeester van Helmond. Hij exploiteerde aan de Smalle Haven een bierbrouwerij en was ook fabrikant in harde zeep. Als burgemeester was hij vooral belast met het handhaven van de openbare orde en met het toezicht op cafés, alle voor het publiek toegankelijke gebouwen en openbare gemakkelikheden. En over dat toezicht ontstonden in 1841 moeilijkheden. De burgemeester werd ervan beschuldigd dat hij vooral na het sluitingsuur van tien uur 's avonds bepaalde cafés, waar men bleef tappen, met rust liet. De gouverneur van de provincie in Den Bosch liet zijn districtscommissaris daarom een onderzoek instellen naar een mogelijk partijdige houding van de Helmondse burgemeester *“in de handhaving der plaatselijke politie”*.

Burgemeester Timmermans voerde tot zijn verdediging aan dat hij het slachtoffer was geworden van de aantijgingen van een jaloerse herbergier en diens klanten. Naar aanleiding van recente ruzies in cafés en op straat had hij de commandant van de marechaussee in Helmond opdracht

gegeven om zonder uitzondering alle cafés op zon- en feestdagen in de gaten te houden. Toen vervolgens *“een zekeren Klomp, een kroeghouder, alwaar zich het gemeenste volk gewoonlijk ophoudt”*, het sluitingsuur overtrad, kregen de herbergier en de personen die zich op de bewuste avond na tien uur in zijn kroeg bevonden, van de kantonrechter een boete opgelegd, welke ze weigerden te betalen. De overtreders werden daarop enige uren in gijzeling genomen, totdat ze de boete, plus aanzienlijke extra kosten hadden voldaan.

Om zich van iedere verdenking te zuiveren liet de Helmondse burgemeester de commandant van de marechaussee en diens manschappen een verklaring opstellen, waaruit de plichtsbetrachting van de burgemeester en diens nauwkeurig toezicht op het sluitingsuur der herbergen, kortom diens onpartijdigheid, moest blijken. Deze verklaring maakte de klacht dat de burgemeester sommige caféhouders, met name Dorus Dreessen, bevoordeelde, evenwel niet ongedaan. Dreessen bleek te wonen *“in eene herberg of kroeg welke aan den burgemeester in eigendom toebehoort en van wien hij het bier moet nemen. Men beweert dat men zich daar veilig na tien uren des avonds kan ophouden”*.

Hoewel de marechaussees en de veldwachter alle cafés van de stad regelmatig controleerden, lieten ze zich opvallend genoeg nooit bij Dreessen zien, als deze na tien uur 's avonds nog tapte. In Helmond beweerde men dat Dreessen tevoren door de burgemeester

Smalle Haven in 1915, gezien vanuit de Veestraat in de richting kasteeltuin. Aan de Smalle Haven exploiteerde Timmermans een bierbrouwerij. In 1915 was hier firma Alberts en Kluft (later familie Niemann) gevestigd. Op de achtergrond de woning van klokgieter H. Fritsen, later ambtswoning van de burgemeester.

werd gewaarschuwd, wanneer er bezoek van de marechaussees of de veldwachter viel te verwachten. De districtscommissaris rapporteerde op 6 juli 1841 aan de gouverneur van de provincie dat de beschuldiging tegen burgemeester-brouwer F. Timmermans nooit hard gemaakt kon worden, want *“de burgemeester is hiertoe veel te slim”*. En hij vervolgde: *“Nergens is het toezigt der politie op het sluiten der herbergen meer noodzakelijk als te Helmond. De wevers werken de geheele week van den vroegen morgen tot de laten avond. Des zondags en op feestdagen gaan zij des avonds een glaasje bier drinken. Veele doen dit meerder als tot het lesschen van de dorst noodig is. Dan ontstaat er verschil, die met vechtpartijen eindigen en soms tot in den nacht voortduuren, zooals nu nog weder voor eenige dagen heeft plaatsgehad, waarbij verscheidene menschen met messen op eene vrij ernstige wijze zijn verwond geworden”*.

Toch bleek de gouverneur in Den Bosch niet geheel van de onpartijdigheid

van de burgemeester van Helmond overtuigd. Hij spoorde daarom de marechaussees in de stad aan om onverwacht en zonder burgemeester-bierbrouwer Timmermans erover in te lichten de herberg van Dorus Dreessen te controleren. Verder droeg hij ze op een proces-verbaal van hun bevindingen naar de kantonrechter te sturen, zodra ze bij de herbergen iets onregelmatigs aantreffen.

Bronnen

- J.J.M. Heeren, Biografisch woordenboek van Helmond (als bijlage D van het gedrukte Verslag omtrent den toestand en de exploitatie der gemeentebedrijven te Helmond, dienstjaar 1919), Helmond 1920, pagina's 119-121 en 214-215.
- Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC), 's-Hertogenbosch. Archief van het Provinciaal Bestuur van Noord-Brabant, 1814-1920, inventarisnummers 997 en 4733.
- Bibliotheek Helmond-Peel, Helmond, microfiches van krant De Zuidwillemsvaart, 23 en 27 september 1911.

Wandelpark Warande 700 jaar oud

door Hans Vogels

Over de Warande¹ wordt voor het eerst gesproken op 5 juli 1314, als Jan Berthout heer van Berlaer, zijn bezittingen in Lier en omgeving in ruil voor de heerlijkheid Helmond afstaat aan hertog Jan van Brabant. Het in dat protocol genoemde ‘perrick’ was toen het grootste jachtterrein of warande, waarvan de huidige Warande een relatief klein overblijfsel is.

Bij de overdracht werd aangaande het jachtrecht wel enig voorbehoud gemaakt: ‘Wij sellen moeghen jaeghen alsoo dieke als wij willen in den perrick en in den warande te Helmont, als wij daer selve commen in eighen persoon’. Het bedoelde park bestond hoofdzakelijk uit bos en weiland. In de tijd dat Jan van Berlaer werd beleend,

wordt het omschreven als zijnde een wildernis, circa 100 bunder groot en gelegen: ‘Inde parochie van Helmont mitter eender sijden aan de goederen des heeren van Meyerle ende neven een strate ende aan de andere streckende mitten eynde opten weert ende op die beempden van Stiphout mitten andere eynde’.

Kaartje van Helmond omstreeks 1540, getekend door cartograaf Jacob van Deventer, waarop het oude en het nieuwe bos duidelijk staan ingetekend. (Collectie Heemkundekring Helmont)

Jaarlijks werden de weilanden in de warande opengesteld voor ‘het scharen der beesten’, waarvoor wel enige vergoeding moest worden betaald. Aan het begin van de vijftiende eeuw werd voor het scharen, ook wel de ‘parkschaar’ genoemd, 35 lichte guldens en 6 boddregers² ontvangen. In 1560 bracht de schaar ongeveer 200 gulden op en zestig jaar later 425 gulden.

In de vijftiende- en zestiende eeuw, wordt in schepenakten bij herhaling gesproken over het oude park. Vermoedelijk is aan het begin van de vijftiende eeuw een nieuw bos aangelegd en werd het oude bos als het ‘Oude Park’ aangeduid. Niettemin bleef men beide bossen met de aangrenzende beemden ‘Het Park’ noemen. Het nieuwe bos dat veel kleiner was dan het oude, werd aangelegd op locatie van de huidige Warande.

Op de kaart van cartograaf Jacob van Deventer van omstreeks 1540, staan beide

bossen ingetekend. Het oude bos ligt in een boog om de noordwestelijke zijde van de stad en reikt tot aan ‘Die Haghe’, terwijl het nieuwe bos een eind van de weg naar Aarle-Rixtel gelegen is. Het nieuwe bos werd in 1656 geheel of gedeeltelijk herplant, waarvoor 910 poten werden gekocht voor één stuiver en één duit per stuk. In 1690 schijnt het bos weer gerooid te zijn, want op 30 mei van dat jaar meldt de Rentmeester der Domeinen dat de rivier de Aa uitgeveegd en uitgediept moet worden. Daarvoor moet al het hout uit het park ten dienste van het land worden gesteld en naar ‘s-Hertogenbosch worden gebracht.

In de zestiende eeuw stond in de warande een steenoven, die daar vermoedelijk in 1548 is gebouwd. Volgens een schepenakte had Jan Coppens van Turnhout die aan Joost van Cortenbach geleverd. De oven stond vermoedelijk in de omgeving van het gebied dat als de Beukenberg bekend staat, want de verhoging blijkt tot een diepte van

In de Warande bevindt zich de laatste rustplaats van de familie Wesselman. Brede kruinen van bomen weerspiegelen in het water van de omliggende gracht. (foto Marinus van den Elsen)

180 cm uit baksteenpuin te bestaan. Aan de resten is geen mortel aangetroffen, dus zijn ze niet uit een bouwwerk afkomstig. Het is daarom aannemelijk dat het resten van misbaksels betreft van de onderhavige steenoven. In 1585 leverde de inrichting 136.000 stenen op, die voor 5 gulden per 1000 stuks werden verkocht. De steenbakker ontving voor elke 100.000 stenen 30 gulden voor het leemgraven en 110 gulden voor het vormen. Jaarlijks werden twee porties gebakken. Na het bakken van een portie was het gebruikelijk dat aan de bakker, zijn vrouw en zijn kinderen, een 'blijde maaltijd' werd aangeboden.

Rond 1800 noemde men het nieuwe bos 'Het Park', het was toen het populairste wandelgebied van Helmond.

Omdat de tuin rond het kasteel ook zo werd aangeduid, paste men de naamgeving aan. De kasteelhortus werd definitief 'Het Park' genoemd en het nieuwe bos heette voortaan 'De Warande'. Vanaf 1757 is de Warande dreefsgewijs beplant met eikenbomen, heesters en struiken. Het loofhout dat toen jaarlijks werd gekapt om er mutsaards van te maken, bracht elk jaar circa 400 gulden op en kwam ten goede aan het adellijke huis van Helmond.

Huidige vorm

De huidige vorm van de Warande is in de achttiende eeuw ontstaan. Omstreeks het jaar 1780, werd een gespecificeerde lijst opgesteld betreffende de rechten, privileges en bezittingen van de heer van Helmond. Er is dan sprake van een

Warande met slaghout en een partij beuken- en eikenbomen: 'Daarbij is een schoon park gelegen met wallen en grachten circa 500 lopensen³ groot'. De oudste bomen in het park zijn overwegend tussen 1834 en 1850 geplant. Op de kadastrale kaart van 1830 is het huidige padenstelsel al herkenbaar.

In de Warande ligt al eeuwenlang een cirkelvormige laagte met een doorsnede van ongeveer 100 meter. Op geen van de bewaarde tekeningen en plattegronden is die aangegeven. Toch is de ronde vorm van het terrein opmerkelijk. Het kan een natuurlijke laagte zijn, maar de inzinking kan ook door mensen zijn gegraven. In ieder geval is het gebied voor verbeterde afwatering verdiept en zijn er rabatten⁴ in aangelegd. Deze rabatten zijn nog

herkenbaar in het landschap. In de winterperiode staan de greppels onder water. De laagte wordt oversneden door een pad die vanaf de Mierloseweg één rechte lijn vormt met de Oranjelaan en de Warandelaan.

De huidige Warande beslaat circa 30 bunders. Er staan nog steeds eiken en beuken, maar er zijn ook nieuwe aanplantingen gedaan. Op een met sierheesters en hoge bomen beplant eilandje bevinden zich enige graven en een grafkelder van de Helmondse familie Wesselman. Kruinen van bomen weerspiegelen in het water dat de begraafplaats omringt. De vele lommerrijke dreven die het wandelpark kent, komen hier als een centraal punt bijeen.

In het zuidelijk deel van de warande is nog de ronde vorm met rabatten herkenbaar, die moet dateren uit de periode vóór de aanleg van het padenstelsel (Collectie Gemeente Helmond)

Het voormalige Jachthuis werd in 1879 verbouwd tot een woonhuis met ruime landheerkamers en een veranda. Deze Ansichtkaart is gemaakt in 1918. Op de voorgrond zit de jonge J. van Hardenbroek in het gras. (Collectie Marinus van den Elsen)

De Kluis

Rond 1700 verrees in de Warande een kluizenaarswoning. Een zekere Joost Willem kreeg permissie om in het bos een kluis te bouwen waarin hij zijn leven lang zou kunnen verblijven, maar die na zijn dood aan de heer van Helmond zou vervallen. Ten behoeve van de bouw werd hem een partij hout en andere bouwmaterialen verschaft. Een tijd leefde de kluizenaar er in eenzaamheid, tot in 1702 een zekere Gerard van Outvoort toestemming kreeg om bij Joost Willem in te trekken.

Van Joost Willem is enkel zijn naam bekend. Gerard van Outvoort was getrouwd en afkomstig uit Grave.

Volgens een schriftelijke verklaring uit 1703 stond zijn vrouw Anna Vergeest hem toe, daar heen te gaan waar het hem voor zijn heil en geluk het beste leek. Waarom Van Outvoort als een kluizenaar wou leven is onduidelijk. Hij was een welgestelde man met een goede reputatie en hij gedroeg zich altijd onberispelijk. Na hun dood liet de heer van Helmond de woning verbouwen tot een soort jachthuis. In 1736 werd de 'Kluis' bewoond door twee mannen die als Peter en Johannes worden aangeduid. De eerste, ook wel Jan in de Cluijs genaamd, was broeder in de orde van St. Franciscus. Beiden woonden er in 1741 nog, maar vijf jaar later blijkt Johannes de enige bewoner te zijn.

Vanaf 1756 werd de Kluis bewoond door de einzelgängers Jan de Keyser en Thomas Couwenberg. De solitair levende mannen hadden er klaarblijkelijk een mooie woonomgeving van gemaakt. Bij de woning was een 'schoonen plaisanten hof' aangelegd die was beplant met fruitbomen en omsingelt met een gracht. De nieuwe eigenaar Carel Frederik Wesselman liet beide heren tot hun dood in het huis wonen. Na hun overlijden werd het woongenot verschaft aan een Helmonds arbeidersgezin. In 1879 werd de Kluis verbouwd tot een smaakvol woonhuis met ruime landheerkamers en een veranda. Aan het begin van de twintigste eeuw werd het bewoond door baron van Hardenbroek, maar nadat de gemeente Helmond de Warande inclusief de Kluis had gekocht moest, na de dood van de baron, naar een nieuwe bestemming worden gezocht.

In 1935 werd er een theeschenkerij met kinderspeeltuin in gevestigd. Twee jaar later kwam daar nog een hertenparkje bij. Door de ongunstige tijd en het vroegtijdige overlijden van de exploitant, zijn de verwachtingen van een succesvolle exploitatie nooit in vervulling gegaan. Nadat er nog enige tijd een tingieterij was gevestigd, werd de Kluis in 1961 afgebroken om plaats te maken voor 'Restaurant de Hoefslag', dat later werd omgedoopt tot 'De Warande'.

In 1980 werd de bostuin, de voormalige gemeentelijke kwekerij, aan het openbare gebied rondom het restaurant toegevoegd. Er zijn een aantal opmerkelijke bomen te vinden die werden geschonken door Carnavalsvereniging de Keiebijters. Daarom wordt dit deel van de Warande 'Het Keiebijtersbos' genoemd.

¹⁾ Een warande was een terrein dat door hekken, heggen of sloten was omgeven om er het wild in opgesloten te houden en diende als jachtterrein. De Heren van Helmond kochten konijnen om die in de warande uit te zetten. Omstreeks 1600 was er een bewaker aangesteld.

²⁾ Benaming voor een kleine munt, welke in de Middeleeuwen door verschillende Noord en Zuid Nederlandse vorsten geslagen is.

³⁾ Vroeger waren er twee manieren om te bepalen hoe groot een perceel was: of door het 'uit te treden' dat is de lengte en breedte te bepalen door het af te passen, of door te kijken hoeveel zaaizaad er nodig was om het perceel in te zaaïen. De laatste methode was dus gebaseerd op een inhoudsmaat, men sprak dan van een lopenzaad of lopens(e). Het ging dan om een afgestaste hoeveelheid zaaigoed dat men in een zaaishort kon doen om in één loop uit te zaaïen. Naast de lopense werd voor grote percelen de mudsaats gebruikt als oppervlaktemaat. Een mudsaats kwam overeen met 16 lopense.

⁴⁾ Parallele dammen van opgehoogde grond waarop bomen zijn aangeplant.

Bronnen:

- Diverse berichten in de Helmondsche Courant.
- Mysterieuze laagte in de Warande: Theo de Jong.
- Publicaties van J. J. M. Heeren.
- Frenken: Helmond in het verleden.
- Regionaal Historisch Centrum.

Helmonds Heem schenkt speciale aandacht aan cultuur in Helmond en aan alle kunstenaars die op een of andere wijze nauw met Helmond verbonden zijn, of zijn geweest. Die er zijn geboren, of die er een langere of kortere termijn hebben gewoond. En dat zijn er veel meer dan menigeen zal denken.

door Martin Geerts

kunstenaars

Helmondse

Jan van Eyk

Op 18 april 1927 werd Jan van Eyk geboren in Helmond, de stad waar hij zijn hele jeugd heeft doorgebracht. Hij woonde aan de Weg op den Heuvel. Zijn vader had een heel goede baan bij Philips en was door zijn werk veel in het buitenland. Het gevolg daarvan was dat het gezin met drie kinderen, Mia, Jan en Klaas, werd geleid door twee vrouwen, moeder Van Eyk en een inwonende zus van vader, tante Anna. De kinderen waren alle drie gek op tante Anna en Jan heeft later zowel een schilderij als een tekening van haar gemaakt.

Na de lagere school is Jan, als zoon van een echte Philipsman, naar de Philips Bedrijfsschool gegaan in Eindhoven. De oorspronkelijke bedoeling van die school was om eigen personeel op te leiden om in de Philipsfabrieken te kunnen gaan werken. Iedere leerling was na zijn afstuderen ook gegarandeerd zeker van een baan binnen het concern. Die school is in 1989 gestopt en tegenwoordig is het

ROC Eindhoven in dat gebouw gevestigd. Jan zei later: *“Aangezien mijn vader bij Philips werkte, ging ook ik, na de lagere school, naar Philips en kwam daar medio 1941 terecht op de bedrijfsschool in Eindhoven, in opleiding tot gereedschapsmaker. Mijn aanleg voor tekenen kwam daar tot uiting; zo zelfs dat dit voor mij de hoofdzaak werd. De lessen technisch schetsen kreeg ik daar van de heer Hennequin.”*

Jan heeft de Philips Bedrijfsschool niet afgemaakt want hij had moeite om zich te schikken in de regels van die school en amper twee jaar later, in 1943, kwam hij weer terug naar Helmond, naar de LTS, afdeling schilderen. Dat was achteraf trouwens nog niet zo slecht, want op die school kreeg zijn interesse in tekenen een nieuwe impuls. Dat was in de oorlogsjaren en ondanks die, voor veel mensen, heel beroerde tijd vond Jan die jaren eigenlijk wel prettig want hij kon toen veel tekenen. Hij kreeg daar les van de heren Knaap en Bertels.

Aan zijn opleiding tot huisschilder heeft Jan niet veel gedaan. Op aandringen van een van de docenten, de heer Knaap, maakte hij in die oorlogstijd zijn eerste werkstukken, naar meesters uit de zestiende eeuw. Hij had kennelijk veel aanleg en in augustus 1945, na de diploma-uitreiking, maakte hij een aantal schilderijen en tekeningen die ervoor zorgden dat hij in maart 1946 werd toegelaten tot de Koninklijke School voor

Kunst, Techniek en Ambacht, gelegen aan het Duhamelplein in Den Bosch. Dat was een school die in 1918 officieel werd geopend in tegenwoordigheid van prins Hendrik, de echtgenoot van koningin Wilhelmina. Daar, op die school die later de naam ‘de Bossche Academie’ kreeg, volgde Jan de driejarige opleiding van de afdeling tekenen en kunstnijverheid. Hij trok daar veel op met een studiegenoot, de in Breda geboren kunstenaar Albert René Jansen, waarmee hij in 1948 naar Parijs ging. In die stad maakte hij kennis met het werk van de grote meesters, onder andere met het werk van Pablo Picasso, Henri Matisse en Fernand Léger. Ook zijn bezoek aan Florence, een jaar later, samen met kunstenaar Jean Nies, was voor hem een hoogtepunt.

In 1951 vond in zijn geboorteplaats Helmond de eerste expositie van Jan van Eyk plaats en vanaf die tijd leefde hij nog uitsluitend van de inkomsten van zijn kunst, waarbij gezegd moet worden dat hij tekenen had gestudeerd maar dat hij

Blinden, Oost Indische inkt/ Arabische inkt 1947. (Particuliere collectie)

zichzelf had leren schilderen. Zo had Jan van Eyck zijn beroep gemaakt. Een ongebruikelijke keuze gezien zijn sociale achtergrond. Hij had meteen al wel een beroemde schildersnaam, maar die naam had één lettertje minder dan die van de Vlaamse middeleeuwse schilder Jan van Eyck. In tegenstelling met zijn naamgenoot was het voor de Helmondse Jan van Eyk nog geen vetpot. Eind jaren veertig en de eerste helft van de jaren vijftig was een sombere tijd. De oorlogsjaren en de Holocaust lagen nog vers in het geheugen en de portemonnee van de mensen bleef leeg.

Het was de tijd van de burgerlijkheid en de benepen moraal aan de ene kant en knusheid en saamhorigheid aan de andere kant. Er was nog geen TV en gezelschapsspelletjes als monopoly, mens-erger-je-niet, sjoelen, pim-pam-pet en het nieuwe spel electro waren de favoriete bezigheden.

Gezien de financiële toestand in die tijd verrichtte Jan bij gebrek aan

inkomsten allerlei werkzaamheden en ruim anderhalf jaar had hij een baan als decorateur en reclameschilder voor een bedrijf in Helmond.

In de omgeving van de toen nog cultuurarme fabrieksstad Helmond was ook nog nauwelijks sprake van een schildertraditie. Het waren vooral autodidactische kunstschilders en ontwerpers van stoffen en reclame die toen het artistieke klimaat in Helmond en omgeving bepaalden. Je had toen onder anderen Marinus Bies uit Aarle-Rixtel en zijn zoon Henk, de Rotterdamse kunstenaar Jacques Stroucken die van 1934 tot 1965 in Helmond woonde en de in Ravenstein geboren Sjef van Schaijk. Dan had je nog de Helmonders Piet Panhuisen die textielontwerper was bij Vlisco en slagerszoon Gerard Princée als ook enkele Deurnese kunstenaars zoals huisarts Willem Wiegersma, de dierenschilder Jean Nies en de textielkunstenaar en kunstschilder Willi Martinali. Tot 1950 bestond het werk van

Stad, olieverf op linnen 1956. (Collectie Waterschap De Dommel, Boxtel)

Het gezin, olieverf op linnen 1965. (Collectie Stedelijk Van Abbemuseum Eindhoven)

Jan van Eyk voornamelijk uit tekeningen, omdat hij geen toegang had tot materieel om te schilderen. Hij werkte in de trant van de Vlaamse expressionist Constant Permeke.

In die beginjaren vijftig betrok Jan van Eyk een klein houten vakantiehuisje in de bossen van Gerwen, dat hij uitbreidde met een zelfgebouwd atelier. Een huisje dat feitelijk niet geschikt was voor permanente bewoning en hij zat daar in volstrekte eenzaamheid. Hij ging steeds abstracter werken en daar, in die stilte, ontstond de serie 'Stad'. Voor het maken van die serie werd hij geïnspireerd door zijn kennismaking met de vernieuwingen in het Van Abbemuseum en vooral door zijn kennismaking met enkele Franse kunstenaars. Met Alfred Manessier en in het bijzonder Fernand Léger. De eerste was een abstracte schilder, lithograaf en ontwerper van wandtapijten en glas in lood, de tweede was een kubistische kunstschilder en beeldhouwer. Volgens Jan van Eyk is de benaming 'serie' een zwaar woord, dat veel meer pretentie

heeft dan hij eigenlijk bedoelde. Hij bedoelde ermee dat hij een tijd lang met een onderwerp bezig was. Het ene doek na het andere was hetzelfde ... en toch anders. Ook in zijn latere serie 'Graflegging' is de invloed van vooral Léger duidelijk merkbaar. Jan van Eyk maakte daar op dezelfde manier als Léger grote figurencomposities, waarvan de figuratieve onderdelen door de helderheid van vorm en kleur een sterk bouwkundige uitstraling hebben.

In zijn serie 'Kop' met in grijs/wit of sienna bruin geschilderde portretten is zeker ook een verwantschap met Pablo Picasso te merken. Maar, naast deze voor zijn artistieke ontplooiing belangrijke invloeden, heeft Jan van Eyk een geheel eigen plaats veroverd, te midden van andere Nederlandse abstract-expressionistische schilders.

In 1955 kwam er een grote verandering in zijn leven. Hij trouwde met Miny van Beek en in de daaropvolgende jaren werden zijn kinderen geboren.

*Figuur, olieverf op linnen
1961/62. (Collectie Museum
Boymans-van Beuningen
Rotterdam)*

Daarna kwam er ook verandering in zijn manier van schilderen. Hij zei: *“Tot mijn zeventwintigste kon ik makkelijk schilderen, toen ben ik opnieuw gaan studeren”*. Na zijn korte kennismaking met Manessier en Léger vond hij ze bij nadere beschouwing niet genoeg schilder. Hijzelf wilde meer naar het figuratieve toe. Wie dan ook het werk van Jan van Eyk vanaf 1958 probeert in te delen in periodes, moet dit doen aan de hand van zijn uitspraak uit begin jaren zestig, waarin hij zei dat hij op weg was naar het figuratieve.

Je kunt dan drie periodes onderscheiden. Als eerste kun je dan de periode beschouwen tussen 1958 en 1965. De periode gedurende welke hij (in 1963) weer teruggedaan is naar Helmond. Deze fase in zijn werk, wordt aan de ene kant begrensd door de serie ‘de Graflegging’ van eind jaren vijftig, waaraan hij begon na het

overlijden van zijn vader, en aan de andere zijde het qua formaat grootste door hem gemaakte schilderij, ‘Het Gezin’ uit 1965, 200 x 300 cm. Daartussen in liggen series met titels als ‘Moeder en Kind’, ‘Kind’, ‘Kop’, en ‘Figuur’. Op die schilderijen worden figuren afgebeeld. Van Eijk zei: *“Mijn schilderijen zijn langzamerhand abstracter geworden. Maar de mens blijft centraal. Ikzelf berken altijd heel duidelijk de menselijke figuren in mijn schilderij. Soms begrijp ik niet dat andere mensen dat niet zien. Achteraf snap ik dat wel. Ze zijn niet met mijn ontwikkeling meegegroeid.”*

De tweede fase is de periode tussen 1966 en 1976. Deze fase begon in 1966 (een jaar vóór zijn verhuizing naar Heeswijk) met de serie ‘Verzoeken’ en werd in 1978 afgesloten met de reeks ‘Figuren in Landschap’. Hij hield zich in deze fase bezig met de meer primaire

band tussen directe bloedverwanten. Deze periode viel samen met het overlijden van zijn moeder. Hij heeft twee portretstudies van haar gemaakt. Dat werd weer gevolgd door het wederom aftasten van het thema ‘Moeder en Kind’. Dat thema werd door hem samengevat in ‘Figuren met twee kinderen’ uit 1970/72. Dat was een voorbode van zijn reeks ‘Figuren in Landschap’.

Tijdens het werken aan die serie traden langzaam maar zeker drie elementen op de voorgrond die in de jaren daarna steeds verder werden uitgewerkt. Ten eerste de aanzet om te komen tot een vrijer en figuratiever werk. Ten tweede zijn studie om te komen tot meer plasticiteit, wat wil zeggen dat hij vormen wil uitdrukken door gebruik te maken van licht en donker. Het derde element dat zijn intrede deed is het feit dat het schilderen gaandeweg meer een mentale dan een fysieke inspanning werd. In kwantitatief opzicht is het werk van Jan van Eyk gering te noemen. Als je puur

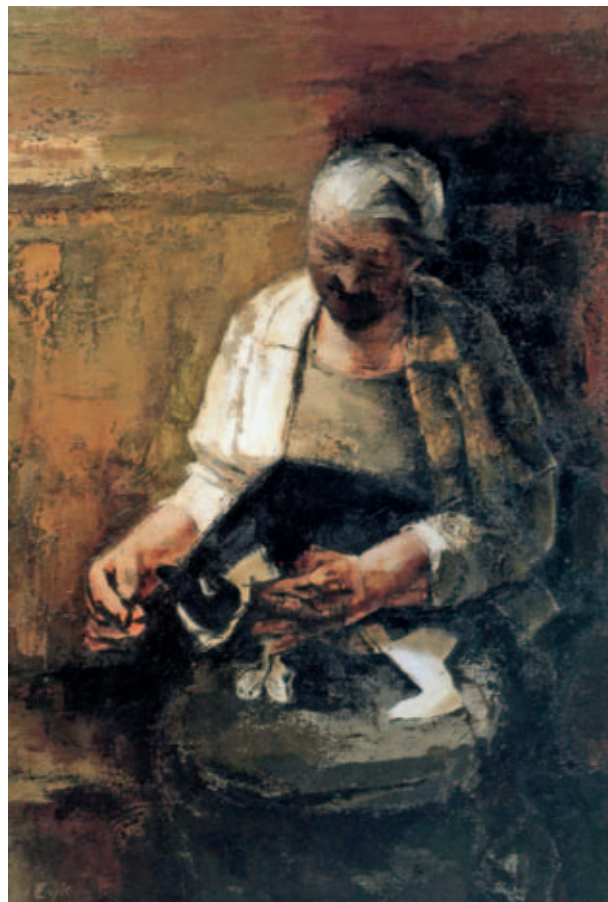
op aantallen af gaat, dan viel na 1966 een teruggang in gereedgekomen schilderijen te constateren. Hij kon er vóór de middag bijna niet toe komen; dan werkte hij wat rond het huis, kapte hout, liep de bossen in, pakte een schop of hamer – en pas na de middag begon het. In de zomer kon hij ook niet goed werken. Hij wist niet hoe dat kwam. Pas in oktober begon hij weer. Uiteindelijk realiseerde hij na 1976 de serie ‘Figuren in Landschap’. Het betrof tien schilderijen met als thema de mens die zoekt, terwijl het antwoord, de natuurlijke omgeving, zo dichtbij is.

De derde fase begon in 1978. Voor Jan van Eyk bestond voor een schilder alleen maar de schilderkundige weg. Tot in de eerste helft van de jaren vijftig was een beeldende kunstenaar naast intellectueel eigenaar van het werk ook de uitvoerende producent. Maar, de scheiding tussen het feitelijke artistieke proces en het in stand houden van het dagelijkse bestaan kreeg in de jaren zestig een verlengstuk in wat genoemd mag worden

*Figuren met twee kinderen, olieverf op linnen 1970/1972.
(Collectie Rijksdienst Beeldende Kunst 's-Gravenhage)*

de professionalisering van de culturele sector. Steeds meer waren het niet alleen de musea en de kunsthandels die zich met de kunst bemoeiden, ze kregen gezelschap van de overheid en steeds meer galeries. Er werd steeds meer artistiek aanbod verlangd van de kunstenaars. Niet zijn kunst, maar de kunstenaar, de intermediair, de afnemer en de begeleider van de afnemer traden op de voorgrond. Die houding leidde vanaf eind jaren zestig in toenemende mate tot grote terughoudendheid bij Jan van Eyk als het ging om deelneming aan exposities. Hij gaf de voorkeur aan ongestoord werken.

*Portret LvZ, olieverf op linnen 1986.
(Collectie Gallery Interart Heeswijk-Dinther)*

Hij gaf toestemming voor bruiklenen, maar hield zich verder afzijdig.

Tegen deze achtergrond ontstonden er tussen 1978 en 1988 een aantal schilderijen, die als de derde fase in zijn oeuvre kunnen worden beschouwd. Geen omvangrijke series meer, en de thema's waren veel minder omvangrijk maar wel krachtiger dan voorheen. Zie bijvoorbeeld de serie 'Portret LvZ' van 1985 tot 1987. Hij stelde voor zichzelf vast: *“Wij mensen zijn angstig, of niet angstig. We worden geboren, groeien op, doen iets en sterven. Het is een armzalig patroon, maar het is zo.”*

Jan van Eyk sterft plotseling en heel onverwacht in 1988, een kunstenaar die een geheel eigen plaats inneemt omdat zijn werk eigenzinnig is en omdat het een unieke toevoeging is aan de Nederlandse beeldende kunst van na de oorlog.

Bronnen:

- Gemeentemuseum Helmond
- RHC Eindhoven
- Peter Thoben
- Hans Paalman
- Pieter Jan van Eyk

Begunstigers van de *Heemkundekring Helmont*

- ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
AUTOBEDRIJF HOEFNAGELS DEALER CITROËN-HYUNDAI
BLOEMENMAGAZIJN DE SCHUUR
BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS
COENEN
DERISON GROENTE EN FRUIT
DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
DRUKKERIJ VAN STIPHOUT
FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
IL BORGIO HUIS MET DE LUTS
LUNCHROOM PAUL EN RIET
MAREIN ORGANIZING
MOSMAN AUTOSCHADE
O.M.D. NOTARISSEN
RABOBANK
VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
WIJNHUIS HELMOND
VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG

